

O‘ZBEKISTON HUDUDLARIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Nurullayeva Shaxnoza Toxtasinovna
Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va
texnologiyalari universiteti dotsenti
E-mail: s.nurullayeva@tift.uz

Saydullayeva Saodat Abdumajitovna
Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va
texnologiyalari universiteti dotsent v.b., PhD
E-mail: s.saydullayeva@tift.uz

Аннотация

Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo‘nalishlari, kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati iqtisodiy ko‘rsatkichlar orqali yoritilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bozor muhitiga tez moslasha olishi, bandlikni ta‘minlash, daromadlarni shakllantirish va shu orqali uning tengsizligini yumshatish hamda o‘rta mulkdorlar qatlamini qaror toptirishdagi afzalliklari ochib berilgan. Bundan tashqari, kichik biznesni rivojlantirish konsepsiyasida asosiy e‘tibor birinchi navbatda faoliyat ko‘rsatayotgan iqtisodiy salohiyatga ega kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, respublikaning ijtimoiy-iqtisodiy siyosati yo‘nalishlari va maqsadlariga mos faoliyat yuritayotgan xo‘jalik tuzilmalarini rag‘batlantirish, hududiy ahamiyatga ega mahsulot ishlab chiqaruvchi kichik korxonalariga soliq imtiyozlari belgilash, lizing xizmati hamda investitsion xatarlarni sug‘urtalash tizimini kengaytirish va moliyaviy imkoniyatlari cheklangan kichik tadbirkorlik korxonalarining bank kreditlaridan foydalanishiga yo‘l ochuvchi sharoitlarni yaratishga qaratilgan fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, ish bilan bandlik muammosi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi, lizing xizmati, investitsion xatarlarni sug‘urtalash tizimi.

Аннотация

В статье через экономические показатели описаны направления развития малого бизнеса и частного предпринимательства, роль и значение малого бизнеса в национальной экономике. Выявлены преимущества малого бизнеса и частного предпринимательства в быстрой адаптации к рыночной среде, обеспечении занятости, получении доходов и тем самым сокращении неравенства, а также поиске решения для среднего класса собственников. Кроме того, в концепции развития малого предпринимательства основное внимание уделяется, прежде всего, поддержке субъектов малого

предпринимательства, обладающих экономическим потенциалом, поощрению экономических структур, действующих в соответствии с направлениями и целями социально-экономической политики республики, установлению налоговых льгот для малых предприятий, производящих регионально значимые продукты, расширению лизинговых услуг и системы страхования инвестиционных рисков, а также созданию условий, открывающих возможность предприятиям малого бизнеса с ограниченными финансовыми возможностями использовать банковские кредиты.

Ключевые слова: малый бизнес и частное предпринимательство, проблема занятости, доля занятости в малом бизнесе и частном предпринимательстве, количество субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства, объем инвестиций в основной капитал малого бизнеса и частного предпринимательства, лизинговые услуги, система страхования инвестиционных рисков.

Abstract

The article covers the directions of development of small business and private entrepreneurship, the role and importance of small business in the national economy through economic indicators. The advantages of small business and private entrepreneurship in quickly adapting to the market environment, ensuring employment, generating income, and thereby mitigating its inequality, and settling the middle class are revealed. In addition, the concept of small business development focuses primarily on supporting small business entities with existing economic potential, encouraging economic structures operating in accordance with the directions and goals of the republic's socio-economic policy, establishing tax incentives for small enterprises producing products of regional importance, expanding the leasing service and investment risk insurance system, and creating conditions for small business enterprises with limited financial capabilities to use bank loans.

Keywords: small business and private entrepreneurship, employment problem, share of small business and private entrepreneurship in the number of jobs, number of small business and private entrepreneurship entities, volume of investments in fixed capital of small business and private entrepreneurship, leasing service, investment risk insurance system.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z ma'ruzalarida mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada rivojlantirish maqsadida amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalarining biri sifatida "erkin bozor mexanizmlarini joriy qilish, sog'lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash Konstitutsiyada alohida o'rin egallashi kerak. Bunday vaziyatda, qanchalik og'ir bo'lmasin, iqtisodiy islohotlarni qat'iy davom ettiramiz, ichki imkoniyatlarni to'liq safarbar qilib, xususiy sektorni yanada qo'llab-quvvatlaymiz.

Buning uchun, eng avvalo, tadbirkorlik muhitini tobora yaxshilash bo'yicha islohotlarni jadallashtiramiz" [1] deb ta'kidlagan. Jahon tajribasidan ko'rinadiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mamlakatda o'rta mulkdorlar sinfining paydo bo'lishiga, barqaror soliq solinadigan bazaning kengayishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, ayniqsa, qishloq joylarda yangi ish joylarini ochish hamda yoshlar orasida ish bilan bandlik muammosini hal etish bilan bog'liq muhim ijtimoiy masalalarga ko'mak beradi. Jahon, milliy va mintaqaviy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishida tadbirkorlik sohalari, jumladan, kichik biznes sohasi faoliyati muhim o'rin egallab, iqtisodiy hamda ijtimoiy muammolarni hal etishda yetakchi o'rinni egallaydi. Xalqaro valyuta jamg'armasining ma'lumotlariga ko'ra, "bugungi kunda dunyoda 90,0 foiz korxonalar kichik va o'rta biznesga tegishli bo'lib, ular jahonning 63,0 foiz aholisini ish bilan ta'minlamoqda. Yevropa Ittifoqi miqyosida kichik va o'rta biznesning umumiy salmog'i 99,8 foizni tashkil etgani holda, aholini uchdan ikki qismini ish bilan ta'minlamoqda" [2].

Bozor munosabatlari tizimida kichik biznes quyidagi alohida xususiyatlari: ishlab chiqarish hajmi, ishlovchilarning soni va qaysi sanoat tarmog'iga tegishliligi bilan tavsiflanadigan tadbirkorlik shakli sifatida namoyon bo'ladi. Kichik biznesga o'zining mustaqil mulki va xo'jalik mustaqilligiga ega bo'lgan va faoliyati sohasida yuqori darajada dominant hisoblanmagan firmalar kiradi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichi bu jarayondagi eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri — kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, unga keng iqtisodiy erkinliklar berish bilan tavsiflanadi. Bu toifadagi subyektlarga mustaqillik berish ularda o'z faoliyatining yakuniy natijalari uchun javobgarlik hissini yanada oshiradi, mamlakat iqtisodiyotidagi ulushi muttasil orta borishiga zamin bo'ladi.

Hozirgi paytda ushbu soha nafaqat iqtisodiyotning o'sish sur'atlarini jadallashtirishda, balki, mamlakatimiz uchun nihoyatda muhim bo'lgan bandlik va aholi daromadlarini oshirish masalalarini hal etishda ham yetakchi o'rin tutmoqda. Bunga asosan huquqiy bazani mustahkamlash, iqtisodiyotning mazkur sektori uchun barqaror qulaylik, imtiyoz va kreditlar tizimini shakllantirish masalalariga jiddiy e'tibor berilayotgani tufayli erishilmoqda. Respublikamiz iqtisodiyotida ahamiyati tobora oshib borayotgan kichik biznes subyektlari xo'jalik yuritishning shaxsiy manfaatdorlik, tashabbuskorlik va mulkiy javobgarlik tamoyillariga tayanib, mulkchilikning turli shakllari teng huquqlilik va sog'lom raqobat asosida rivojlanib borishiga asoslanadi.

O'z mulkiga, yetishtirgan mahsulotiga sohiblik hissiga, ixtiyoridagi mol-mulk, moliyaviy va moddiy resurslarni mustaqil tasarruf etishiga ko'ra, bozor iqtisodiyoti tamoyillariga to'la mos tushadi. Uning mamlakatda bandlik muammosini hal etish, mo'l-ko'lichilikni ta'minlash hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishdagi imkoniyatlari esa juda katta.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mavzu doirasida ko‘plab xorijiy va mahalliy mutaxassis olimlar ish olib borishgan bo‘lib, ularning tadqiqotlari “tadbirkorlik” tushunchasiga berilgan turli yondashuvlar bo‘yicha faoliyat olib borilganligini ko‘rsatadi. Jumladan, “tadbirkor” va “biznesmen” tushunchalari iqtisodiy faoliyat sohalari ko‘rilayotganda ma‘nodosh hisoblanmaydi. “Biznes” tushunchasi “tadbirkor”dan ancha torroq ma‘noga ega deb qaraladi. G‘arb davlatlarining bozor iqtisodiyoti haqidagi adabiyotlarida “biznes” — jamiyatning talab va xohishlarini qondirishga qaratilgan ishlab chiqarish tizimi” deb tushuntiriladi. Iqtisodchi olim Y. Shumpeter tadbirkorlik faoliyatini mulkchilik kategoriyasidan farqlagan va uni innovatsiya faoliyati bilan bog‘lagan [3]. Uning konsepsiyasi tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyatini va tarixiy missiyasini aniqlashda, tadqiq etishda eng samarali yo‘nalish bo‘lgan.

Tadbirkorlikni tatbiq etishda paydo bo‘lgan yangi bosqich D. Gelbreytning “Yangi industrial jamiyat” asari bilan bog‘liq. Bu iqtisodiy rivojlanish ma‘lum pog‘onaga ko‘tarilishi sababli, ya‘ni ishlab chiqarish individual o‘sishtan yalpi standartlashgan shaklga o‘tishi bilan tavsiflanadi [4]. Ushbu vaziyatda bozorni asta-sekin o‘rganish, talab istiqbolini aniqlash, yangi texnologiya va materiallarni yaratish talab qilinadi. Yangi paradigmada boshqarish ratsionalizatsiyadan tashkiliy xulq tadbirkorligiga o‘tish tushuniladi. Bu doimiy ravishda erishilgan darajani o‘zgartirishdan, bo‘lajak imkoniyatlar va xavflarni oldindan bilish, global muqobil harakat yo‘llarini izlashdan iboratdir.

Professor V. Shepelev “Tadbirkor” tushunchasiga quyidagicha ta‘rif bergan: “Tadbirkor bozor iqtisodiyotida xo‘jalik yuritishning asosiy subyekti hisoblanadi. Tadbirkor yakka shaxs sifatida ham ishlab chiqarish omillarini birlashtiruvchi kishilar guruhi sifatida ham namoyon bo‘lishi mumkinki, bu kishilar o‘zlari ixtiyorida (tasarrufida) bo‘lgan ishlab chiqarish omillarini ishchi kuchi bilan, bu ishchi kuchini sotib olish va xo‘jalik faoliyatida undan foydalanish vositasida birlashtiradilar” deb tushuntiradi [5].

Akademik S. G‘ulomov va i.f.d. B. G‘oyibnazarovning ta‘kidlashlaricha, “Hozirgi bozor iqtisodiyotini chuqurlashtirish sharoitida respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bilan shug‘ullanuvchi korxonalariga alohida e‘tibor qaratilib, bu jarayon yangi innovatsiyalar va tashabbuskorlikni talab etib, shular asosidagina (resurslarni tejab, sifatli mahsulot chiqarish yo‘li bilan) iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlash mumkin. Buning uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalarda rahbarlar fan va texnikada erishilgan eng so‘nggi innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy etishga alohida e‘tibor qaratishlari lozim” [6]. Bu esa kichik biznesni rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning eng muhim yo‘nalishlaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Iqtisodchi olim X. Abulqosimov “biznes” tushunchasiga quyidagicha ta‘rif bergan: “Biror faoliyat yuzasidan bo‘lgan munosabat, aniqrog‘i, ishbilarmonlarning iqtisodiy munosabatidir. Keng ma‘nosi — qonuniy yo‘l bilan daromad topishga qaratilgan faoliyatdir” [7]. Ushbu ta‘riflarni qiyosiy o‘rganish va tahlil qilish

natijasida shunday xulosaga kelindiki, ularda tadbirkorlikning ichki mohiyatini ochib beruvchi bir qator yondashishlar mavjud bo‘lib, bular bozor iqtisodiyoti talablariga ham mos keladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik to‘g‘risida”gi qonuniga asosan tadbirkorlik — fuqarolarning foyda yoki shaxsiy daromad olishga yo‘naltirilgan mustaqil, tashabbuskor faoliyati bo‘lib, u fuqaroning o‘z nomidan, o‘zining tavakkalchiligi bilan hamda o‘zining yoki yuridik shaxsning (korxonaning) mulkiy javobgarligi asosida amalga oshiriladi. Shunday qilib, tadbirkor to‘la yoki qisman moddiy mablag‘larga yoki moliyaviy resurslarga ega bo‘lgan g‘ayratli inson bo‘lib, u ushbu resurslarni o‘z ishini (biznesini) tashkil qilish uchun ishga soladi. Uning tomonidan bunyod etilgan firma (tashkilot, shirkat, korxonona) davlatimizda taraqqiy etayotgan kichik biznesning bir qismiga aylanadi. Ushbu keltirib o‘tilgan fikrlar hozirgi globallashuv sharoitida kichik biznes subyektlarini yanada rivojlantirish uchun asos bo‘lsa-da, ammo favqulodda holatlarni (pandemiya, tabiiy ofatlarni va boshqalarni) nazarda tutilmaganligi ushbu mavzu doirasida chuqur tadqiqot olib borishni taqozo etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahon amaliyotida hali katta va kichik korxonalarni ajratib beruvchi yagona mezon o‘rnatilmagan. Hozirgi vaqtda bir-biridan ajratuvchi alohida belgilarini aniqlash korxonalarining muhim sohalari bo‘yicha umumlashma belgilari katalogini bunyod etish orqali amalga oshirilmogda. Bu borada jamoa, shirkat, oilaviy, xususiy korxonalar, firma va boshqa yuridik maqomiga ega bo‘lgan korxonalar ham o‘rta korxonalar qatoriga kiritilishi mumkin.

XX asrning so‘nggi choragida kichik biznes subyektlari yuqori sur‘atlarda rivojlana bordilar va iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashning muhim omillaridan biriga aylandilar. Bugungi kunga kelib, rivojlanmagan kichik businessiz zamonaviy iqtisodiyotni tasavvur etib bo‘lmaydi. U bir tomondan, qandaydir darajada yirik korxonalar bilan raqobatda bo‘lib, shu nuqtayi nazardan iqtisodiyotni bozor kon’yunkturasi o‘zgarishlariga moslashishga, voqelikni tez-tez almashib turishiga va iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan qayta qurish imkoniyatini yaratadi.

Ikkinchi tomondan, kichik korxonalarining katta qismi yirik biznes bilan hamkorlik qiladi, ularga xos bo‘lgan texnik konservatizmni bartaraf etishga ko‘maklashadi. Kichik biznesni rivojlantirish bozorni iste‘mol tovarlari bilan to‘ldirishga, hududiy monopolizmga barham berishga, raqobat muhitini shakllantirishga, ilmiy-texnika natijalarini ishlab chiqarishga joriy etishga va eksport salohiyatini yuksaltirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Kichik biznesning yana bir xususiyati — nisbatan kam xarajatlar evaziga yangi ish o‘rinlari yaratish va shu orqali bandlik muammosini hal etishga hissa qo‘shishdir. Shu bilan birga, kichik biznes turli ijtimoiy guruhlar daromadlari o‘rtasidagi tafovutlarni qisqartirishga, moddiy, mehnat va moliyaviy resurslarni sarmoyadorlik darajasi yuqori bo‘lgan sohalarga yo‘naltirishga, aholi daromadini oshirishga hamda iqtisodiyotning turli sektorlari o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda kichik tadbirkorlikni rivojlantirish borasida bir qator ishlar amalga oshirildi, jumladan:

- ulgurji va chakana savdo tizimi isloh qilindi va kichik tadbirkorlik korxonalariga infratuzilma bo‘linmalari tomonidan xizmat ko‘rsatishning samarali tizimi yaratilmoqda;
- kichik tadbirkorlik subyektlarining qonuniy huquqlari va manfaatlarini muhofaza qilish hamda tadbirkorlik erkinligini kafolatlash tizimi shakllanmoqda;
- tadbirkorlarni davlat ro‘yxatiga olish va hisobga qo‘yishning yengillashtirilgan va xabardor qilish tartibi joriy etildi hamda birja savdolari orqali tadbirkorlarning moddiy-texnik resurslarni erkin sotib olishiga qulay shart-sharoit yaratildi;
- mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarining mahsulotlarini majburiy standartlashtirish va sertifikatlash jarayoni soddalashtirildi hamda soliq yukini pasaytirish va soddalashtirish choralari ko‘rildi;
- kichik tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyati erkinlashtirildi va yangi ish boshlovchi tadbirkorlar uchun dastlabki sarmoyani shakllantirish hamda boshqa shakllardagi yangi moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimi joriy etildi.

Natijada, 2021-yil holatiga ko‘ra, YAIMda kichik tadbirkorlikning hissasi 54,9 foizga yetdi. Kichik biznesning iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha mahsulot ishlab chiqarishdagi hissasi sanoatda 30,1 foiz va qurilishda 72,4 foizni tashkil etdi.

Ayniqsa, kichik biznesning tashqi iqtisodiy faoliyati asta-sekin kengayib bormoqda. Uning umumiy eksport hajmidagi ulushi 2021-yilda 22,3 foizni tashkil etdi. Ularning asosiy eksport mahsulotlarini — qishloq xo‘jaligi, to‘qimachilik, ishlov beruvchi, elektrotexnika ishlab chiqarish mahsulotlari, xalq amaliy san’ati buyumlari tashkil etmoqda.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib, O‘zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni hozirgi kun rivojlanishini chuqur tahlil qilish uchun ekonometrik tahlilni amalga oshirish maqsad qilingan holda quyidagi ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini tanlab olindi: kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmi — Y , kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi — $X1$, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi — $X2$, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni — $X3$, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi — $X4$. Dastlab ushbu tanlab olingan omillarning natijaviy omilga va o‘zaro ular o‘rtasidagi bog‘liqlik (korrelyatsiya) koeffitsiyentini aniqlab olamiz (1-jadval)

1-jadval

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmiga ta’sir etuvchi omillarning korrelyatsion koeffitsiyenti

	Y	$X1$	$X2$	$X3$	$X4$
Y	1				
$X1$	0,675159	1			
$X2$	0,61741	0,725582	1		
$X3$	0,965721	0,685374	0,693818	1	
$X4$	0,941736	0,455288	0,481236	0,750868	1

Jadval qiymatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, Natijaviy Y-omilga nisbatan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi ($r_{Y,X1}=0,675159$), kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi ($r_{Y,X2}=0,61741$) o'rtachadan kuchli zichlikda hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni ($r_{Y,X3}=0,965721$), kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi ($r_{Y,X4}=0,941736$) kuchli zichlikda bog'langan bo'lib, omillar o'rtasida $r_{X1,X2}<0,8$ shartga ko'ra multikoleniarlik mavjud emasligidan kuzatilayotgan bog'liqlik o'rtasida regressiya tenglamasini aniqlashni EViews dasturi orqali davom ettirish mumkin.

Tadqiqotlarga ko'ra, mustaqillikdan keyingi o'tgan yigirma sakkiz yil davomida viloyatda KBXT rivojlanish tendensiyalarini eksponensial, darajali, logarifmik, ko'rsatkichli, binomial va chiziqli funksiyalar yordamida tahlil qilganda chiziqli funktsiyaning ko'proq real amaliyotni aniqroq ifodalashi namoyon bo'ladi. Shu sababdan ham tanlab olingan omillar o'lchov birliklari turlicha bo'lganligi bois, omil ko'rsatkichlarini logarifmlab chiziqsiz tenglamani hosil qilish bilan birga uni sifat mezonlari asosida tekshiriladi (2-jadval).

2-jadval

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmining ko'p omilli regressiya tenglamasi

Dependent Variable: LnY

Method: Least Squares

Date: 02/25/21 Time: 08:20

Sample: 2000 2020

Included observations: 21

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LnX1	5.043956	0.932438	5.409427758	0.0001
LnX2	-1.12100358	1.394239	-0.804025407	0.0324
LnX3	1.13150750	0.933943	1.21153807	0.0424
LnX4	0.488818	0.282784	1.728591434	0.0509
C	-19.200039	11.81623	-1.624887041	0.0245
			$t_{Jad}=2,119905299$	
R-squared	0.991239	Mean dependent var		16.98680
Adjusted R-squared	0.989049	S.D. dependent var		2.506779
S.E. of regression	0.262326	Akaike info criterion		0.365800
Sum squared resid	1.101040	Schwarz criterion		0.614496
Log likelihood	1.159095	Hannan-Quinn criter.		0.419774
F-statistic	452.5822	Durbin-Watson stat		1.895196
Prob(F-statistic)	0.000000	$F_{Jad}=0,171112236$		

Jadval ma'lumotlarida keltirilgan koeffitsiyentlar qiymatlaridan kelib chiqqan holda quyidagi tenglamani hosil qilinadi:

$$\text{LnY}=5,1\text{LnX1}-1,1207501\text{LnX2}+1,1315\text{LnX3}+0,5\text{LnX4}-19,200038719 \quad (1)$$

Aniqlangan 1-regressiya tenglamasi parametrlarini t-Statistic mezonlari bo'yicha ahamiyatligiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, $\alpha=0,05$ va $df=16$ bo'lgan holda

$t_{\text{Jad}}=2,119905299$ ga tengligidan faqatgina kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi ($t_{X1}=5.441604 > t_{\text{Jad}}=2,119905299$) ahamiyatli bo'lib, qolgan parametrlarning ahamiyatligini retrospektiv sifat mezonlari MAPE (Mean Absolute Percentage Error – o'rtacha mutloq foiz xatosi) va TIC (Tayl inequality coefficient – Teyl prognoz aniqligining muqobil o'lchovi) bilan tekshirish talab etiladi.

Aniqlangan ma'lumotlarga asosan ta'kidlash mumkinki, MAPE=1,144 bo'lib, bu o'z navbatida MAPE=1,144<10% prognoz aniqligi yuqori va TIC=0,0067<1 prognoz aniqligi qanchalik yuqori bo'lsa, koeffitsiyent shunchalik nolga intilishidan 1-regressiya tenglamasi parametrlarining barchasini ahamiyatligi kelib chiqadi. Matematika qoidalariga va hisob-kitob jarayonlarini osonlashtirish hamda natijalar aniqligiga erishish uchun yuqorida hosil qilingan 1-regressiya tenglamasini potensirlab olinadi va unga ko'ra quyidagi tenglama hosil qilinadi:

$$Y = \frac{X1^{5.1} * X3^{1.1315} * X4^{0.5}}{X2^{1.1207501} * e^{19.200038719}} \quad (1^*)$$

Hosil qilingan 1*-regressiya tenglamasini haqiqatdan ahamiyatligini $\alpha=0,05$ va $k1=4$; $k2=16$ bo'lganda $F_{\text{Jad}}=0,171112236$ ga tengligini e'tiborga olgan holda hisoblangan Fisher qiymati $F_{\text{his}}=452,6$ tengligidan $F_{\text{Jad}} < F_{\text{his}}$ shartga binoan 1*-regressiya tenglamasining ahamiyatligi hamda DW=1,895 teng bo'lganligi bois, avtokorrelyatsiya mavjud emasligidan tenglamaning ishonchli va adekvatligi kelib chiqadi.

Aniqlangan 1*-regressiya tenglamasiga iqtisodiy izoh beradigan bo'lsak, unga ko'ra, hozirgi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi 1 foizga oshirishga erishilsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmini qo'shimcha 61,3 mlrd. so'mga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari sonini 1 taga ko'paytirish 1,7 mlrd. so'mga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmini bir mlrd. so'mga oshirish esa 3,03 mlrd. so'mga oshirish mumkinligi aniqlandi. Ammo shuni ta'kidlash joizki hozirgi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushini 1 foizga oshirilsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmi 8,9 mlrd. so'mga qo'shimcha kamayishi aniqlanib, bu o'z navbatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining ishchilarga nisbatan to'yinganligini ko'rsatmoqda.

Endi aniqlangan 1*-regressiya tenglamasidan foydalanib qolgan omillarni vaqt ($t=22$) bo'yicha quyidagi tenglamalari bo'yicha:

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi - $X1=22,4+1,5*t$;
 kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi - $X2=46,7+1,5*t$;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni - $X3=49688+17215*t$;
 kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi - $X4=-14217543,5+5457756,1*t$.

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmining ko'p omilli prognoz ko'rsatkichini aniqlanadi (3-jadval).

3-jadval

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmining ko'p omilli prognoz ko'rsatkichi¹

Yil	KBXTda yaratiladigan mahsulot va xizmatlar hajmi, mln. so'm	KBXT ning YAIMdagi ulushi, foiz	KBXTda bandlarning respublika iqtisodiyotidagi umumiy bandlar sonidagi ulushi, foiz	KBXT subyektlari soni, birlik	KBXTga ajratilgan investitsiyalar, mmln. so'm
2021	641474523,8	55,4	79,7	428418	105853090,7
2022	771886042	56,9	81,2	445633	111310846,8
2023	923202012,7	58,4	82,7	462848	116768602,9
2024	1097952614	59,9	84,2	480063	122226359
2025	1298882477	61,4	85,7	497278	127684115,1
2026	1528961599	62,9	87,2	514493	133141871,2

Jadvalda keltirilgan prognoz natijalariga ko'ra, 2026-yilga borib kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmi 2020-yilga nisbatan 2,4 barobarga o'sib, 1528,9 trln. so'mga yetishi kutilmoqda. Bu esa kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushini bazis davrga nisbatan 7,5 foizga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bandlar sonidagi ulushini 7,5 foizga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari sonini 20,1 foizga hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmini 25,8 foizga oshirish bilan belgilanishi kutilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish nafaqat davlat va jamoat taraqqiyotida, balki har bir insonning yuksalib borayotgan hayotiy ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega, ya'ni xizmat ko'rsatish, chakana savdo, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish kabi sohalarda ushbu faoliyat yaqqol namoyon bo'ladi.

Chunonchi, mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali:

o'rta mulkdorlar sinfi shakllanadi;

makroiqtisodiy beqarorlik, ishsizlik va taqchillik kabi iqtisodiy muammolar barham topadi;

sog'lom raqobatchilik muhitining yaratilishi orqali YAIMning miqdor va sifat jihatidan o'sishi kuzatiladi;

ichki bozor zarur tovar (xizmat)lar bilan to'yinadi va ularning sifati oshadi; pirovardida aholi turmush darajasining o'sishiga erishiladi.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni rivojlantirish konsepsiyasida asosiy e'tibor birinchi navbatda faoliyat ko'rsatayotgan iqtisodiy salohiyatga ega kichik biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash, tarmoq va hudud uchun zarur, ammo past rentabelli sohalarda rivoji uchun qulay imkoniyatlar yaratish, respublikaning ijtimoiy-

¹ Muallif ishlanmasi

iqtisodiy siyosati yoʻnalishlari va maqsadlariga mos faoliyat yuritayotgan xoʻjalik tuzilmalarini ragʻbatlantirish, hududiy ahamiyatga ega mahsulot ishlab chiqaruvchi kichik korxonalariga soliq imtiyozlari belgilash, lizing xizmati hamda investitsion xatarlarni sugʻurtalash tizimini kengaytirish va moliyaviy imkoniyatlari cheklangan kichik tadbirkorlik korxonalarining bank kreditlaridan foydalanishiga yoʻl ochuvchi sharoitlarni yaratishga qaratilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон Халқига Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” газетаси, 2022 йил 21 декабр, № 272 (8334).

2. IMF STAFF COUNTRY REPORTS.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1504.pdf>.

3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. пер. с. Англ. –М.: Прогресс, 1992, 169-170, 183 б.

4. John Kenneth Galbraith. The New Industrial State. American Journal of Agricultural Economics 70(4): 2015, 1-518. DOI:10.2307/1241945

5. Шепелев В. Бозор иқтисодиёти шароитида тadbirkorлик. Солиқ тўловчининг журнали, 1996. №7, 30 б.

6. Гуломов С, Гойибназаров Б. Иқтисодий юксалиш омиллари. // Халқ сўзи, 2007 йил 27 февраль.

7. Abulkosimov, Hasan Хусусий мулк ва хусусий тadbirkorликни ривожлантиришда ишбилармонлик муҳитини яхшилашнинг роли. 2016/05/18
<https://www.researchgate.net/publication>.